

Atashova Feruza,

Senior teacher at Karakalpak State University

***Annotatsiya:** Maqolada badiiy va she'riy tarjimalarning o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqilib, she'riy tarjimaning qiyinchiliklari haqida batafsil to'xtalib o'tilgan. Dastlabki amallar sifatida qaraladigan asl til birliklarining xususiyatiga ko'ra tarjima transformatsiyalari leksik va grammatik transformatsiyalarga bo'linadi.*

***Kalit so'zlar:** Tarjima, tarjimashunoslik turkumi, tarjima jarayoni, leksik o'zgartirish, badiiy matn, tarjima xususiyatlari.*

Kirish

Adabiy ijodning asosiy turlaridan biri tarjimadir. "Tarjima" so'zi faoliyatning juda katta doirasini o'z ichiga oladi va taniqli va umume'tirof etilgan tushunchadir. "Tarjima" tushunchasi juda ziddiyatli. Ta'riflarni tahlil qilib, biz tarjimaning bir nechta doimiy xususiyatlarini aniqlashimiz mumkin: polivariatsiya (bir xil asl asarning tarjima qilingan matnning bir nechta versiyalarining mavjudligi), qaytarilmasligi (mavjud tarjimadan asl nusxani to'liq tiklashning mumkin emasligi) va ikki fazali. (tarjima jarayonining tahlili va sintezi).

Badiiy tarjima haqida gapiradigan bo'lsak, eng umumiy ma'noda aytish mumkinki, uning oldida tarjimaning boshqa turlari kabi vazifalar turibdi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, badiiy tarjima asl badiiy matnning ma'lum bir tarixiy bosqichdagi jamiyatning adabiy-kommunikativ talablari va g'oyalariga javob beradigan xorijiy madaniy o'xshashligidir. Aytishimiz mumkinki, badiiy tarjima adabiyotning muayyan tarkibiy, mazmun va hissiy-baholash xususiyatlariga ega bo'lgan alohida janridir. Badiiy tarjimada asl nusxaning badiiy adabiyot janriga mansubligiga qarab tarjimaning alohida kichik turlari ajratiladi. Bunday kichik turlarga she'r tarjimasi, pyesalar tarjimasi, badiiy adabiyot tarjimasi, qo'shiq matni

tarjimasi va boshqalar kiradi. She'riy tarjima - tarjima adabiyotining qadriyatlarini qabul qiluvchi madaniyatda aks ettirishga qaratilgan madaniy qadriyatlarni yaratish bo'yicha ijodiy faoliyat. An'anaviy tarjimashunoslikda she'riy tarjimaga prognoz qilinadigan asosiy tushuncha ekvivalentlik tushunchasi bo'lib, u tarjimaning ontologik xususiyatini ifodalovchi umumiy tarjimashunoslik kategoriyasi sifatida talqin etiladi.

Tarjima nazariyasi tarjima jarayoni bilan bog'liq juda aniq muammolarni ko'rib chiqadi. Ulardan ba'zilarining qisqacha ro'yxati quyida keltirilgan:

1. "Tarjima" tushunchasining ta'rifi . Ushbu muammo ko'plab muhokamalarga sabab bo'ladi, bu tegishli hodisaning o'ziga xos nomuvofiqligi va mumkin bo'lgan ta'riflarning nisbiyligi bilan bog'liq.

2. Tarjima turlarining tasnifi . Aslida, mavjud rasm sun'iy ravishda yaratilgan tasnifga qaraganda ancha murakkab va chalkashroqdir, chunki tarjimaning bir turi boshqasiga o'tishi yoki sezilmas tarzda o'tishi mumkin; muammo tarjima adabiyotining janrlarining xilma-xilligi bilan murakkablashadi;

3. Tarjimani baholash mezonlarini belgilash . Adekvat, ekvivalent, so'zma-so'z, erkin tarjima tushunchalari;

Tadqiqotchi V.S.Vinogradovning ta'kidlashicha, “ keng ma'noda ekvivalentlik teng qiymatli narsa, bir narsaga ekvivalent, adekvatlik – mutlaqo teng narsa sifatida tushuniladi . Bizning fikrimizcha, tarjima nazariyasidagi ekvivalentlik deganda asl va tarjimada mavjud mazmun, semantik, semantik, stilistik va funksional kommunikativ ma'lumotlarning nisbiy tengligini saqlash tushunilishi kerak . Shuni alohida ta'kidlash kerakki, asl nusxa va tarjimaning ekvivalentligi, birinchi navbatda, matndagi ma'lumotlarning umumiy tushunchasi, shu jumladan, nafaqat ongga, balki qabul qiluvchining his-tuyg'ulariga ham ta'sir qiladi. matnda nafaqat aniq ifodalangan, balki subtekstga bevosita murojaat qilingan. Tarjimaning ekvivalentligi asl matnni yaratish va uni maqsadli tilda takrorlash holatiga ham bog'liq” [2]. Ekvivalentlikning bunday talqini strukturaviy, funksional, kommunikativ va janr xususiyatlari bilan bog'liq bo'lgan ushbu kontseptsianing to'liqligini aks ettiradi.

So'zma-so'z tarjima - bu asl nusxaning kommunikativ jihatdan rasmiy elementlarini takrorlaydigan tarjima bo'lib , buning natijasida ko'rsatma til normalari buziladi yoki asl nusxaning haqiqiy mazmuni etkazilmaydi . So'zma-so'z tarjima, ta'rifiga ko'ra , etarli emas va faqat tarjimada bayonotning asl nusxada tuzilishining rasmiy xususiyatlarini takrorlash zarur bo'lgan hollarda ruxsat etiladi . Bunday hollarda so'zma-so'z tarjima tushuntirishlar yoki asl nusxaning asl mazmunini ochib beradigan adekvat tarjima bilan birga bo'lishi mumkin [5].

4. Tarjimada ekvivalentlik darajalarining korrelyatsiyasi .

Semiotikaning muayyan tamoyillariga asoslangan va keyinchalik tarjima jarayoniga prognoz qilingan nazariya tarjima xatolarini aniqlash va tushuntirish, tarjima qilinadigan asosiy va kichik elementlarni aniqlash uchun katta nazariy imkoniyatlarga ega; asl nusxaga ekvivalentlikning o'ziga xos maxsus qonuniyatlari mavjud . Chunki badiiy tarjimaning o'z ijodkori, o'z lisoniy materiali va asliyat muhitidan farq qiluvchi lisoniy, adabiy-ijtimoiy muhitda o'z hayoti bor. Shuni qo'shimcha qilish kerakki, badiiy tarjimaning asl nusxaga nisbatan nisbiy ekvivalentligi tarjimonning asl nusxani idrok etishining o'ziga xosligi, tillarning xilma-xilligi, ijtimoiy-madaniy muhitdagi farqlar , tarjimonning badiiyliigi bilan belgilanadigan individualligi bilan bog'liq. idrok, iste'dod va lingvistik vositalarni tanlashning o'ziga xosligi. Tarjimonning individualligi bilan belgilanadigan bu xususiyatlar muallifning asl nusxadagi uslubiga hech qanday aloqasi yo'q va asl matn bilan bevosita bog'liq emas. Ularning paradoksi shundaki, ular istalmagan, ammo muqarrar [2] .

5. Tarjima qilish muammosi . Tarjima bo'lgan, mavjud va mavjud bo'lishiga qaramay, tan olish kerakki, "ideal tarjima", ya'ni asl nusxaga to'liq mos keladigan tarjima qiyin ish.

Mashhur tilshunos A.V.Fedorov "She'riy tarjima muammosi" nomli maqolasida "aniq tarjima" tushunchasining nisbiyligi haqida bahs yuritadi. Uning yozishicha, "aniq" tarjima tushunchasini yaratishning iloji yo'qligi materialning o'zi – she'riyatning og'zaki tabiati bilan belgilanadi [6].

6. Tarjima algoritmini ishlab chiqish . Bu muammo tarjimon tarjima

ustida ish boshlagan paytdan to yakuniy tahrirga qadar bajargan bosqichlar majmuasini tahlil qilishni o'z ichiga oladi (masalan, tarjima strategiyasini tanlash, turli lug'atlardan foydalanish va hokazo);

7. Tarjima birligi muammosi , ya'ni tarjimaning mustaqil ob'ekti sifatida qaralishi mumkin bo'lgan matnning minimal segmentini aniqlash;

Tilshunos olim L. S. Barxudarov o'z asarida tarjimaning quyidagi birliklarini belgilaydi: fonema/grafema, morfema, so'z, ibora, gap, matn. Tarjima birliklarini tanlash, fonema va grafemalardan tashqari, semantik printsiptga muvofiq amalga oshiriladi, ya'ni birlik o'zining bo'linmas ma'nosiga ega bo'lishi kerak [1].

8. So'zni tarjima ob'ekti sifatida o'rganish . Bu masala so'zning polisemiya, omonimiya, noaniqlik, emotiv va stilistik bo'yalishi va boshqa leksik-semantik jihatlari bilan bog'liq bo'lgan tarjima qiyinchiliklarini ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi;

9. Tarjima o'zgarishlarini o'rganish . Til uyg'unligini buzmasdan "so'zma-so'z" tarjimasi juda kam uchraydigan hodisadir. Tarjimadagi asosiy va eng qiyin maqsad - tarjima tilining tegishli me'yorlariga rioya qilgan holda asl matndagi barcha ma'lumotlarni iloji boricha aniqroq etkazishdir. Asl birliklardan tarjima birliklariga o'tish amalga oshiriladigan transformatsiyalar tarjima transformatsiyalari deb ataladi.

10. Frazelogik birliklarni tarjima qilish xususiyatlari . Ushbu jihatni o'rganish haqiqatni idrok etishdagi o'xshashlik va farqlar, maqollar, matallar va boshqalarda ifodalangan , mumkinmi, kerakmi va ularni tarjimada qanday etkazish kerakligi haqidagi savollar bilan bog'liq. Alohida muammo - bunday iboralarning idiomatik tabiati: ular birinchi qarashda ko'rinadiganidan butunlay boshqacha narsani anglatishi mumkin.

11. Tarjimaning stilistik muammolari . Barcha stilistik usullar majoziy va ifodali bo'linadi. Tilning majoziy vositalariga so'zlardan majoziy foydalanish turlari kiradi, ular troplar deb nomlanadi . Ular majoziy ma'lumotlarga (ko'rgazmali, eshitish va boshqalar) asoslanadi va epithets, metafora,

personifikatsiya va taqqoslashlarni o'z ichiga oladi. Ekspressiv vositalar, o'z navbatida, sintaktik tuzilmalar yordamida gapning emotsionalligini oshiradi. Bularga epifora, anadiploz va alliteratsiya kiradi. Stilistik vositalarni tarjima qilish, albatta, qiyinchiliklar tug'diradi, chunki tarjimon uchun she'riy matnning texnikasi, she'riy o'lchovi, satr uzunligi va qofiyasini bir vaqtning o'zida saqlab turish juda qiyin.

12. Asl nusxa va tarjima hajmi masalalari . Bu muammolar yakuniy matnning ramziy yoki leksik hajmini oshirish yoki siqish masalalari, tarjimon tomonidan bajarilgan ishlarni hisoblash turlari va tarjima hajmini kamaytirishga qaratilgan usullar bilan bog'liq [3].

Asosan, tarjimonlar asar mazmunini saqlab qolish uchun leksik va grammatik o'zgarishlardan foydalanadilar. Dastlabki amallar sifatida qaraladigan asl til birliklarining xususiyatiga ko'ra tarjima transformatsiyalari leksik va grammatik transformatsiyalarga bo'linadi.

Leksik transformatsiya - tarjima qilingan bayonotda ma'no jihatidan asl birliklardan farq qiladigan leksik birliklardan foydalanish. Leksik o'zgarishlarning quyidagi turlari ajratiladi: umumlashtirish, ko'chish, konkretlashtirish, semantik rivojlanish usuli, metonimik tarjima, metaforik tarjima, antonimik tarjima, konversion tarjima, yaxlit qayta fikrlash va kompensatsiya. Tarjimonlarning leksik o'zgarishlarga majbur bo'lish sabablari juda boshqacha bo'lishi mumkin. Masalan, bu til birliklarining semantikasining o'ziga xos xususiyatlariga, tillardagi moslik me'yorlariga, so'zlarning stilistik va chastota xususiyatlariga, turli til guruhlarida bir xil holatning turlicha ko'rinishiga, nutqning ritmik va melodik tashkil etilishiga, nutqning individual xususiyatlariga bog'liq bo'lishi mumkin. tarjimon uslubi.

Grammatik transformatsiya - bu tarjima qilingan iboraning grammatik tuzilishini qayta qurish bo'lib, uning grammatik tizimiga muvofiqlik zarurati yoki boshqa tegishli omillar, masalan, foydalanish chastotasi va uslubi. Grammatik o'zgarishlarga quyidagilar kiradi: gaplarni o'zgartirish, almashtirish, bo'lish va birikma, qo'shish, tushirish. Grammatik transformatsiyalar zarurati, asosan, tillarning grammatik tuzilishidagi farqlardan kelib chiqadi. Grammatik tuzilma -

bu ma'lum bir tilda gapni yaratish va shakllantirishning asosiy tamoyillari to'plamidir [3].

Voqelikni tarjima qilishda tarjimonlar yo transkripsiyadan (transliteratsiya) yoki tarjimaning har xil turlaridan (kontekstli tarjima, taxminiy tarjima, neologizmlar) foydalanadilar. Shu nuqtai nazardan, tarjimonning asosiy vazifasi tarjimani o'quvchida ona tilida so'zlashuvchidagi kabi bir xil assotsiatsiyalar va his-tuyg'ularni uyg'otish istagiga aylanadi. Bolgar olimlari S.Vlahov va S.Florinlar fikricha, muammoning yechimi konnotativ soʻzni funksional analog bilan almashtirishda boʻladi, bu esa tarjima oʻquvchisida asl nusxa muallifi umid qilgan reaksiyani keltirib chiqarishi mumkin. Agar tarjimon faqat leksik birlikning semantikasini etkazish bilan cheklansa, uning o'ziga xos konnotativ ma'nosi va ranglanishiga e'tibor bermasa, u holda, sodda qilib aytganda, u tasvirni idrok etishni buzadi [4]. Shuni qoʻshimcha qilish kerakki, tarjimada badiiy obrazni qayta yaratish tarjimon boy shaxsiy tajribaga ega boʻlgan va yuqori darajada moslashish qobiliyatiga ega ijodkor shaxs boʻlsa va u oʻz tarjimasini tarjima qilish tizimiga chuqur kirib borish asosida yaratsagina mumkin boʻladi. g'oyaviy, axloqiy, estetik qarashlar va badiiy uslub muallifi.

Xulosa

Badiiy matnlar turli xarakterga ega bo'lishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni o'z ichiga oladi: intellektual, hissiy, estetik. Badiiy matn yuqori darajadagi milliy-madaniy va zamon konditsiyasi bilan ajralib turishini ham qayd etishimiz mumkin. Shunday qilib, adabiy matn doimo millat, madaniyat yoki davrning xususiyatlarini aks ettiradi. Milliy o'ziga xoslik til shakllarining o'zida mustahkamlangan. Og'zaki nutqning alohida turi bo'lgan she'riy matn muayyan sifatlarga ega: to'liqlik (yoki izchillik), to'liqlik, idiomatiklik (yoki yaxlitlik), madaniy jihatdan ajralmaslik, individuallik, optimallik, ochiqlik va tizimlilik.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Barxudarov L.S. Til va tarjima. M.: Xalqaro munosabatlar, 1975. – 238 b.
http://samlib.ru/w/wagapow_a_s/barhud-trdoc.shtml

2. Vinogradov BC Tarjimashunoslikka kirish. Umumiy va leksik savollar. M.: IOSO RAO, 2001. - 314 p.
3. Vishnevskiy A.V. Tarjimaning nazariy va amaliy jihatlar. Ivanovo: Ivan. davlat univ. , 2009. – 208 b.
4. Vlahov S., Florin S. Tarjimada tarjima qilinmaydi. M.: Xalqaro. munosabatlar, 1980. - 343 p.
5. Komissarov V.N. Tarjima nazariyasi (lingvistik jihatlar). M.: Yuqori. maktab, 1990. - 253 p.
6. Fedorov A.V. Tarjimaning umumiy nazariyasi asoslari (lingvistik muammolar). M.: "Filologiya uch" nashriyoti; Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburg davlat universitetining filologiya fakulteti, 2002. - 416 p.
1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975. – 238 с. http://samlib.ru/w/wagapow_a_s/barhud-trdoc.shtml
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение. Общие и лексические вопросы. М.: ИОСО РАО, 2001. – 314 с.
3. Вишневский А. В. Теоретические и прикладные аспекты перевода. Иваново: Иван. гос. ун-т., 2009. – 208 с.
4. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Междунар. отношения, 1980. — 343 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Высш. шк., 1990. - 253 с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). М.: издательский дом «Филология Три»; Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2002.- 416 с.